

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 918/1, донетом на седници одржаној дана 9. 4. 2026. , Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда мастера Ане Стевић под насловом „Обликовање историјских портрета у романима Иве Андрића (*Проклета авлија, Омерпаша Латас*) и Вере Мутафчијеве (*Случај Цем, Алкибијад Велики*)“, урађену под менторским руковођењем проф др Михајла Пантића

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Мина Ђурић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: српска књижевност

Датум избора у звање: 21. 3. 2023.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Београд

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Жељко Милановић

Звање: редовни професор

Ужа научна област:

Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности

Датум избора у звање: 1.10.2023. године

Установа на којој је запослен: Филозофски факултет Нови Сад

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Часлав Николић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 6. октобар 2022.

Установа на којој је запослен: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у

Крагујевцу, Катедра за српску књижевност

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Ана (Драган) Стевић
Датум и место рођења:	1.4.1991. Петровац на Млави
Наслов мастер рада:	Конструкција карневализованог света и фигура двојника у <i>Дневнику о Чарнојевићу</i> Милоша Црњанског
Датум одбране мастер рада:	28.9.2018.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српска књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

- О причи и ћутању: *Излет* Иве Андрића, *Свеске Задужбине Иве Андрића*, година XLIII, свеска 41 (2024), стр. 111–135.
- Пријатељство, прича и историја у *Проклетој авлији* Иве Андрића и *Случају Цем* Вере Мутафчијеве, у: Д. Бошковић, Ч. Николић (ур.) *Пријатељство: Књига II*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет (2025), стр. 131–141.
- Готска имагинација у Андрићевим приповеткама, *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, година XX (2025), стр. 239–265.
- Где је то живео гроф Прокеш? (Конструкција атопије у Андрићевој приповеци *Змија*), *Наслеђе: Часопис за књижевност, језик, културу и уметност*, година XXIII, број 63 (2026), прихваћено за штампу.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Обликовање историјских портрета у романима Иве Андрића (*Проклета авлија*, *Омерпаша Латас*) и Вере Мутафчијеве (*Случај Цем*, *Алкибијад Велики*)

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет научног истраживања су видови књижевноуметничког обликовања истакнутих историјских фигура тематизованих у романима Иве Андрића, у *Проклетој авији* (1954) и постхумно публикованом *Омерпашини Латасу* (1977), као и у романима бугарске списатељице

Вере Мутафчијеве, *Случај Цем* (1967) и *Алкибијад Велики* (1976). У средишту интересовања налазе се поступци транспоновања историјске фактографије у романескни текст, односно књижевноуметничке праксе фикционализације при карактеризацији и мотивацији следећих историјских личности: Цем султана (1459–1495), важног лика и у *Проклетој авлији* и у *Случају Цем*, затим Омерпаше Латаса (1806–1871), и Алкибијада (око 450–404 год. п. н. е.). Будући да су све издвојене фигуре поседовале релевантну историјско-политичку улогу, за чије разумевање је потребно узети у обзир њихову личну предисторију и динамику комунитарног идентитетског предзнака, можемо констатовати да је посредни истраживање усмерено на књижевно обликовање *историјских портрета*. Предмет анализе су и особено тематско поље које је непосредно скопчано са моделовањем историјских портрета. На првом месту реч је односу појединца и историје, о улози коју издвојени јунаци имају у повесним токовима, те о консеквенцама које историја утискује у њиховим партикуларним егзистенцијама.

На том трагу, изводи се и вишеструки циљ докторске дисертације, најпре видљив у компаративном сагледавању типолошких сродности и разлика поступака обликовања поменутих историјских личности. На то се надовезује и компаративно самеравање и смисаоних импликација који из тих поступака произлазе. Другим речима, не само што се доводе у поредбenu везу приповедни поступци и начини карактеризације и мотивације издвојених јунака, чиме се детектује распон модерничких видова моделовања, код Андрића и Мутафчијеве, специфично повесно утемељених полазишта/личности/извора, већ се семантичке резултанте тих обликовања откривају у светлу широк питања политичко-историјске и антрополошко-филозофске природе. Отуда је, дакле, потребно ситуирати значења уведених репрезентација Цем султана, Омерпаше Латаса и Алкибијада у поље односа Истока и Запада као и проблема људске природе и поимања саме модерности. Саставни део свих тих анализа, и њихов посебан циљ, представља и стално преиспитивање односа историје, историографског дискурса и књижевне/романескне фикције.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Прва интерпретивна хипотеза докторске дисертације мастера Ане Стевић указује на значај увођења жанра историјског романа и код Андрића и код Мутафчијеве, а што је делимично повезано и са евоцирањем крупних повесних кретања и већим делом је у функцији репрезентације удела историјских вектора и политичке моћи у (де)конституисању субјекта, односно партикуларног сопства. Жанр историјског романа је и за Андрића и за Мутафчијеву оквир за књижевноуметнички говор о одређеним парадигмама модерне егзистенције, о видовима постојања модерне индивидуе.

Друга хипотеза је да жаришта анализе (лик Цем султана у делу Андрића и у роману Мутафчијеве, затим Омерпаша Латас, те Алкибијад), нису само литерарни конструкти одређени својствима који конституишу карактеризацију и мотивацију, нити су само илустративне функције у приказу одређене епохе, већ се у њима сустичу и манифестују политичко-повесне нужности (однос Истока и Запада, однос предмодерног и модерног света), као и антрополошки специфично профилисане представе људске природе. Стога ће за саму анализу бити значајни особени кулуролошко-теоријски и филозофско-психоаналитички модалитети, који би употпунили назначени хеременеутички захват. Трећа хипотеза је да сваки од ових смисаоних резултата Андрићевих и романа Вере Мутафчијеве почива на специфичном приповедном позиционирању спрема додира историографског и фикционалног писања.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација „Обликовање историјских портрета у романима Иве Андрића (*Проклета авлија*, *Омерпаша Латас*) и Вере Мутафчијеве (*Случај Цем*, *Алкибијад Велики*)“ запрема 197 страна, а подељена је на 10 поглавља с потпоглављима, те садржи насловну страну и сажетак на српском и енглеском језику, податке о ментору и члановима комисије, захвалницу, изворе и литературу с 206 библиографских јединица и биографију аутора, те је као таква формално обликована у складу с постављеним условима. Рад отвара поглавље „1. Уводна разматрања“, у којем се полази од професионалних вокација писаца – и Андрић и Мутафчијева су били историчари – као и од проблематике наративизације прошлости, да би се у случају Андрића дошло до идеје о превредновању *cogita*, а у случају бугарске списатељице до демитологизације прошлости.

Затим следи „2. Теоријско-методолошки оквир“ који отвара „2.1. Кратак преглед модерних теорија књижевног јунака“. У овом садржајном и теоријски утемељеном поглављу предочава се широка панорама приступа проблему књижевног лика, од руског формализма, преко структуралистичких становишта (Проп, Гремас, Бремон), до Бартовог сумирајућег приступа дотадашњих структуралистичких стремљења. У наставку се издвајају посебни доприноси Бахтина и Фраја, као и постструктуралистичке идеје (Чатман, Филан), да би се у завршници овог поглавља истакло, према Филану, да је књижевни лик „тродимензионална наративна категорија“ која се састоји „синтетичке, миметичке и тематске компоненте“. Следи сегмент „2.2. Литература и дискурс историје“ те поглавље „2.2.1. Историја као фикција, постмодернистичка становишта“, у којем се разматрају идеје Барта и Вајта, превасходно ослоњене на полазну поставку о историографском дискурсу као темељно ослоњеном на видове фикционалног приповедања. У поглављу „2.2.2. Критика постмодернистичких становишта“

изнета је Доложелова критика бартовско-вајтовског поимања односа историографије и фикције, и то у контексту идеје „могућих светова“.

Након „3. Прегледа романа Вере Мутафчијеве“ следи сегмент „4. Историјски портрет Џем султана (*Проклета авлија*)“, отворен поглављем „4.1. Позиција и статус дискурса историје у структури *Проклете авлије*“. У том поглављу је показано да у *Проклетој авлији* обриси жанра историјског романа, с једне стране, „евокативно-интертекстуално“ кореспондирају са историографским полазиштима, док организација приповедних инстанци и сама карактеризација Џем султана предочавају и као историјски субјект, и као објект жеље његовог биографа. У поглављу „4.2. Џем султан између историје и психозе“ показано је да се у *Проклетој авлији*, која се перципира као хибридна романескна форма, историографски аспект повлачи пред психотичним дискурсом. У поглављу „4.3. Џем султан и историографски дискурс ауторског приповедача“ истакнута је улога ауторског приповедача као кохезивног структурално-смисаоног фактора, при чему је 5. поглавље виђено као „ембрионски историјски роман“ уз својеврсно приповедно надилажење историографије и историјског знања. На концу овог дела, у „4.4. Џем султан, Ћамил, Карађоз: онтологија и политика двојништва“, нијансирано се лик Џем султана осветљава у односу према другим маркантним ликовима овог романа.

Сегмент „5. Историјски портрет Џем султана (*Случај Џем*)“ отвара поглавље „5.1. Од историјског романа ка историографској метафикцији“, у којем се повесно-цивилизацијска улога Балкана наговештава као један могући контекст повести о Џем султану, уз истицање специфичног поступка вишегласја различитих, мртвих историјских субјеката при репрезентацији Џемовог карактера и судбине. У „5.2. Симбиози јавног и приватног: Случај Џем и Џем султан“, поступно се показује како се – кроз романескну репрезентацију политичко-историјске позиције Џем султана, као и кроз приказ његове приватности – рефлектује круцијална промена у односу Европе и Османског царства: проналази се „поље ’заједничког језика’ – удвојеног, двосмисленог, театралног – (...) први пут у историји (...) у оквирима дипломатских односа архетипски супротстављених страна“. У поглављу „5.3. Од приватног до надисторијског аспекта портрета: наративна и историјска истина *Случаја Џем*“, у минуциозној анализи је показано да лик Џем султана почива на фантазматским основама, те да митопоетско-метафорички аспект Џемовог лика кореспондира са повесно-цивилизацијским местом Балкана у односу Истока и Запада.

Сегмент „6. Компаративно сагледавање романа *Проклета авлија* и *Случај Џем*“ садржи поглавље „6.1. Историјски портрет као анаморфички објект приповедања“, у којем се самеравају сродности и разлике карактеризације Џем султана, да би се у поглављу „6.2. Пријатељство, прича и историја – историјски портрет као персонификација“ дошло до закључка да „Џем управо и *персонификује* саборност и здруженост различитости и изнутра

амбивалентних, раздирућих противречности – оличених имаголошко-културолошком концепцијом балканизације као тенденцијом распарчавања и разједињавања“.

Деоницу „7. Историјски портрет Омерпаше Латаса“ чини комплексно поглавље „7.1. Један вид литерарне трансфигурације историјске личности: контекст и портрет“, у којем се историјски портрет Омерпаше смешта у шири епохални контекст Танзимата, реформи у Отоманском царству. Потом су поступно анализирале жаришне тачке романа у којима се рефлектује Омерпашина природа и његова специфична употреба позиције моћи (нпр. однос са Зимоњићем, сцена портретисања). Осим тога, показује се да је лик Омерпаше „*архе: праузрок* оног устројства света који је романом имплициран као епохално-актуелан“, што на концу подразумева и приказ саусловљености идеологије и несвесног.

Наредни сегмент, „8. Историјски портрет Алкибијада Великог“ садржи четири поглавља. Најпре се у „8.1. Од историографије до авантуристичког романа“ поступно показује како корелација приповедних поступака са античким историографским залеђем води до биграфског дискурса који се укршта са авантуристичким жанровско-изражајним модусом, подобним за специфичну семантизацију – авантуристички хабитус Алкибијадове повести имплицира прелажење граница, од етичког до геополитичког плана. У поглављу „8.2. Реторика историје и реторика мита“ открива се иронијска структура приповедања у овом роману Мутафчијеве, као и интригантна метонимијска веза природне силе и дискурса идеологије, док се у „8.3. Концептуалном нивоу историјског портрета Алкибијада Великог“, у корелацији са фигуром Сократа, пружа визија Алкибијада као двојне манифестације, и врхунског политичара и репрезента нагона. У завршном поглављу ове деонице, „8.3. (Анти)филозофски ниво историјског портрета Алкибијада Великог“, открива се нијансирана интертекстуална корелација у делу са бар два Платонова дијалога, *Гозба* и *Алкибијад*.

Завршни део дисертације мастера Ане Стевић, сачињен од два поглавља, посвећен је компаративном сагледавању *Омерпаше Латаса* и *Алкибијада Великог*. У поглављу „9.1. Политички цинизам“, показује се типолошка сродност јунака, у лику *алазона* (варалице), уз препознавање централних протагониста као два вида политичког цинизма и две антиципације (пост)модерне политике. Завршно поглавље „9.2. Судар са другим – конститутивна спона *Омерпаше Латаса* и *Алкибијада Великог*“ указује на смисаоно далекосежне сличности два лика, њихове конвергентске заокрете, као и њихов прелаз „из лиминалне фазе кризе и ентропије у фазу новоуспостављеног идентитета“. Последње поглавље, „10. Закључак“, поступно сумира кључне увиде из претходног компаративног сагледавања *Проклете авлије* и *Случаја Цема*, односно *Омерпаше Латаса* и *Алкибијада Великог*.

Остварени резултати докторске дисертације, на трагу претходно јасно постављених циљева, потврђују постављене хипотезе и указују на смисаону сложеност издвојених романа Андрића и Мутафчијеве. Након инструктивног и теоријски утемељеног прегледа приступа феномену књижевног јунака, као и теоријски назначеног односа историографије и фикције, предочени су смисаоно-обликотворни резултати Андрићевих и поступака Вере Мутафчијеве у обликовању фигуре Цем султана. Резултати су једним делом дати у психоаналитичком кључу, уз семантизацију приповедних поступака и успостављање њихове корелације са историографским дискурсом у *Проклетој авлији*. Томе следи и тумачење полиперспективне приповедне оптике у *Случају Цем* те преиспитивање параболично-симптоматичне вредности Цемове фигуре као „поља“ укрштања нових, модернијих политичких пракси између Истока и Запада, односно особене повесно-цивилизацијске улоге Балкана као консеквенце особеног минус поступка. На назначене резултате надовезују се анализе које ће констатовати низ типолошких сродности историјских портрета Омерпаше Латаса и Алкибијада Великог, и које ће – уз адекватну повесно-епохалну контекстуализацију сваког лика понаособ – описати поступке потцртавања њиховог циничног хабитуса и као антрополошке компоненте и као антиципације (пост)модерних политика.

Научни допринос дисертације мастера Ане Стевић стога једним делом произлази из успешног херменеутичког подухвата који је у издвојеним романима учинио видљивим природу отклона приповедног поступка од историографског дискурса, издвојивши у првом плану повезаност видова карактеризације са крајњим импликацијама у филозофско-антрополошком пољу и у равни поимања превасходно политичке модерности. Осим тога, научни допринос је евидентан и када је посредни компаративно сагледавање издвојених дела Андрића и Мутафчијеве, будући да уведени поредбени контекст не само да показује блискост та два писца на нивоу теме, већ и у равни поимања односа појединачних историјских судбина и повесних токова. Осим тога, тезом „Обликовање историјских портрета у романима Иве Андрића (*Проклета авлија*, *Омерпаша Латас*) и Вере Мутафчијеве (*Случај Цем*, *Алкибијад Велики*)“ у први план истиче се коренска повезаност српске и бугарске књижевности, повезаност која је важна конститутивна компонента јужнословенске интерлитерарне заједнице.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Обликовање историјских портрета у романима Иве Андрића (*Проклета авлија*, *Омерпаша Латас*) и Вере Мутафчијеве (*Случај Цем*, *Алкибијад Велики*)“ аутора мастера Ане Стевић, констатовано је да утврђено подударане текста износи 1%.

Овај степен подударности последица је уобичајеног позивања на имена писаца и појмова науке о књижевности, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Обликовање историјских портрета у романима Иве Андрића (*Проклета авлија, Омерпашиа Латас*) и Вере Мутафчијеве (*Случај Цем, Алкибијад Велики*)” кандидата мастера Ане Стевић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Обликовање историјских портрета у романима Иве Андрића (*Проклета авлија, Омерпашиа Латас*) и Вере Мутафчијеве (*Случај Цем, Алкибијад Велики*)”, коју је урадила кандидаткиња мастер Ана Стевић под менторством проф. др Михајла Пантића и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
проф. др Мина Ђурић
председник Комисије
2. _____
проф. др Жељко Милановић
члан Комисије
3. _____
проф. др Часлав Николић
члан Комисије